

Messier Klub

Messier-halmazok a Scutum-felhőben

Hogyan lehetne a Scutum-felhő két Messier-féle nyílthalmazáról nem szokványos ismertetőt írni? Hiszen maga Hevelius sem méltatta sok figyelemre ezeket a halmazokat, amikor az Uranographia mély-ég katalógusát összeállította (l. még Meteor 2004/6.). A csillagképet a Bécs ellen vonuló törököket 1683-ban megállító Jan Sobieski lengyel királyról (illetve a pajzsáról) nevezte el, a Scutum Sobieskii csillagképet a posztumusz megjelenő Uranographia mutatta be; a csillagképben lévő felhőről, annak csillaghalmazairól nem emlékezik meg.

Talán a legjobb lesz, ha néhány történelmi és kortárs leírást mutatunk be.

Az M11 halmazt Gottfried Kirch fedezte föl 1681-ben, 1716-ban pedig Halley is megfigyelte, mint az ő 5. számú kódét. Leírása szerint „G. Kirch Úr fedezte föl az 1681. évben; az Antinous jobb lábát követi. Kicsi sötét folt, de tartalmaz egy csillagot, amely keresztülragyog rajta, így nagyobb fénylésre készíti.” – és következnek a koordináták. Halley tehát még nem ismerte föl az objektum halmaz-természetét.

Derham 1733-ban látta. Leírása szerint: Halley ködös objektumok listájáról „ötöt figyelmesen szemügyre vettem kiváló, 8 láb hosszú tükrös távcsöveimmel, és igen hasonlóknak találtam őket: kivéve azt, amelyik az Antinous lábát követi, mert az nem ködös, hanem csillagok halmaza, kissé a mi Tejutunkra hasonlít.”

Messier már tisztán bontott csillaghalmaznak írja le. „1764. május 30. Halmaz nagyszámú kis [halvány] csillaggal, a K Antinoi csillaghoz közel, és csak jó műszerben látszanak [a csillagok]; szokványos 3 láb hosszú távcsőben üstökösre emlékeztet. A halmaz homályos fénylésbe ágyazódik, és van benne egy 8 magnitúdós csillag. M. Kirch 1681-ben megfigyelte, Philosophical Transactions No. 347, p. 390, az English Great Atlas is említi (4 ívperc átmérő).”

De Chéseaux is bontott csillaghalmaznak írja le; Bode 1774. október 8-án megméri a pozícióját két csillaghoz viszonyítva. A nevezéktan még nem tisztázódott le, ezért ezeket a csillagokat az Antinous és a Scutum csillagképen is megadja. 1833-ban John Herschel figyelte meg az M11-et. „Gyönyörű, szabálytalan, gazdag halmaz, 10 vagy 12 ívperces. Összes csillaga 11 magnitúdós, kivéve egy 9 fényrendűt. Nagyobb nagytávcsövekkel vizsgálva (gyakran néztem 800x, 1200x-ossal) 5 vagy 6 különálló tartományra esik szét, köztük hasadások.”

Smyth admirális 1835-ben összegzi a halmaz megfigyelésének történetét, és ő hasonlítja repülő vadkacsák seregéhez a halmaz alakját – innen a népszerű becenév. Ugyanebben a leírásában többet foglalkozik a Scutum csillagképpel, mint magával a halmazzal. Szerinte Hevelius oly erős elfogultsággal vezette be ezt az örök időkre szánt csillagképet, hogy még azt a kereszt alakú csillagsoportot is kijelölte a közepén, ami Sobieski János pajzsán lenne a kereszt. Smith szerint ez a csillagkép sem nem szép, sem nem hagyományos, ezért kívánatos lenne megszabadulni tőle. És re-

ményét fejezi ki, hogy sok más, ehhez hasonló betolakodó csillagképet is „kimetszenek” az égből; még ha azok legtöbbje ennél sokkal szebb is.

A másik Messier-nyílthalmaz, az M26 története ennél egyszerűbb. Ezt Messier fedezte föl, 1764. június 20-án. Leírása szerint „Az η és θ Antinoi (most α és δ Scuti) közelében lévő halmaz, amely csillagok közt van egy ennél fényesebb is. 3,5 láb hosszú távcsővel nem lehet őket [a csillagokat] megkülönböztetni, ehhez jó műszerre van szükség. Ebben a halmazban nincs ködösség (átmérő 2 ívperc).

Smyth admirális szerint kicsi, fényes halmaz, amely csak 2 fokra követi a 2 Aquilae csillagot. Fő csillagai az egyenlítőhöz képest majdnem vízszintes helyzetű vonalon fekszenek, és egy kellemes kettőscsillagot tartalmaz a halmaz déli része, azaz a látómező teteje. Ezek 9 és 10 magnitúdósak, PA= 48° pozíciószöggel. John Herschel szerint 10 ívperces halmaz, 12–15 magnitúdós csillagokkal, közepe felé nem nagyon sűrűsödik, alakja szabálytalan kör. Ez a leírás került az NGC-katalógusba is.

És mit lát a mai figyelmes megfigyelő ezekből a halmazokból? Steve Coe észlelőnaplójából idézünk; ő 45 cm-es távcsővel a Scutum összes NGC-objektumát fölkereste, volt, hogy egy objektumot többször is. Coe az arizonai Saguaro Csillagász Klub észlelője, az Ursa Minortól a Microscopiumig minden csillagképben észlelt NGC-objektumokat, nyílthalmazokat, PK-planetáris ködöket stb., kettőscsillagokat és vörös csillagokat; észleléseinek száma sok-sok ezer.

Buzdítsa az ő tevékenysége a Meteor olvasóit is hasonló időöltésre!

M11 NY

8x25 B: Csak ködös folt, bontás nincs.

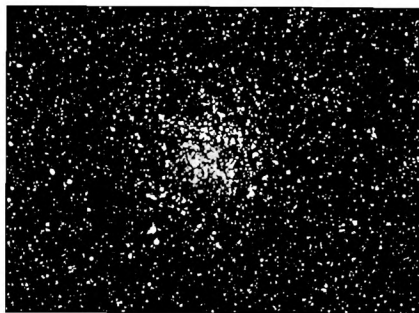
10x50 B: Könnyű látvány, közepén fényesebb. Az idő egyharmadában látszik egy csillag a felületen.

11x80 M: Nagyon kompakt, észak felé kevés csillag a látómezőben. 3 csillag bontva van, az egyik halvány, kis bontottságnál is érződik, hogy nagyon gazdag halmaz.

33 T, 60x: Nagyon szép, 32 csillag látszik az északkeleti negyedben. 150x: Nagyszerű látvány, 51 csillag az északkeleti negyedben; a repülő vadkacsa hasonlat nagyon találó. Két sötét sáv a keleti oldalon. 330x: Sok kis csomósodás látszik benne, az egyik a „vadkacsaraj eleje felé” gyémánt alakú. Ezzel a nagyítással a LM 80%-át tölti ki.

45 T, 135x: Nagyon fényes, nagyon nagy, nagyon sűrű halmaz. A keresőben V alakú. Benne egy 9 magnitúdós narancs csillag minden műszerrel könnyű. A halmaz sok részre hasad, köztük sötét sávok. S= 6, T= 8.

92 T, 170x: Ezzel a nagyítással a legjobb, bár csak 25 fokos szög alatt látszik. 68 csillagot számoltam meg az északnyugati negyedben. Peremtől peremig sötét sávok szelik át. Sok folt és csomósodás olyan, mintha 13–14 magnitúdós csillagok halmazai lennének a nagyító halmazban. 300x: A háttér bontva, a sötét sávok markánsak. Las-

Az M11 Kiss László és Sárnczyk Krisztián CCD-felvételén (60/90/180 cm-es Schmidt-teleszkóp, Piskés-tető)

san kifogyok a szuperlatívuszokból, pedig ez az objektum minden dicséretet megérdemel. Gyönyörűek a kis csoportosulások a belsejében. S= 6, T= 9.

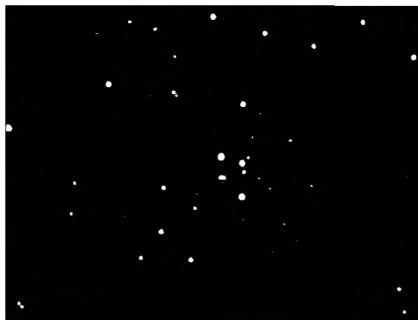
M26 NY

10x50 B: Eltéveszthetetlen, könnyen látszó, elkent folt, két csillag látszik benne.

15 T, 65x: 12 csillag látszik, nagyon nagy és fényes, szabálytalanul kerek, kicsit össze van nyomva. Elfordított látás sok tagot sejtet. 100x: 17 csillag látszik, szép csillaglánccok jönnek.

33 T, 100x: Fényes, elég gazdag, kissé sűrűsödik. Könnyű a 8x50-es keresőben, innen látszik, hogy Messier miért vette katalógusba. 33 cm-es távcsővel, 100x nagyítással 20 csillagot számoltam meg benne. S= 6, T= 8.

45 T, 100x: Jó halmaz, fényes, elég nagy és gazdag, kissé sűrűsödik, csillagai 11 magnitúdónál halványabbak, 32 tag látszik. 150x: Nem jön több csillag, a második legfényesebb tag szép narancsos-sárgás a keleti peremen. S= 6, T= 8.

Az M26 140/500-as Schmidt–Newtonnal (+ AmaKam CCD-kamera) Horváth Tibor és Tuboly Vince 2002.07.06-i felvételén

SZABÓ M. GYULA

Változás a Nap-rovat élén

A Meteor Nap-rovatát júliustól Pápics Péter, vezeti, lehetőleg a júniusi észleléseket is kérjük már az ő címére megküldeni: 1131 Budapest, Menyasszony u. 75., e-mail: papicspeter@axelero.hu. Észlelőink figyelmébe ajánljuk a szintén Pápics Péter által jegyzett honlapunkat: nap.mcse.hu. Veterán rovatvezetőinknek, Iskum Józsefnek ez úton is köszönjük több évtizedes munkásságát, további eredményes észleléseket kívánunk!

Felhívás!

A Magyar Csillagászati Egyesület össze kívánja állítani a hazai amatőrmozgalom lehető legteljesebb archívumát. Ennek érdekében kérjük tagtársainkat, hogy a mozgalom múltjával kapcsolatos korabeli dokumentumokat (meghívók, fényképfelvételek, filmfelvételek stb.) bocsássák rendelkezésünkre. A dokumentumokat digitalizálás után visszaküldjük, azonban természetesen szívesen vennénk, ha azokat tulajdonosaik könyvtárunk számára felajánlanák. Elsősorban eredeti dokumentumokat gyűjtünk – a régi folyóiratok, könyvek példányai, számunkra is elérhető illusztrációi sajnos rossz minőségűek. A képanyagokat digitális formában is eljuttathatják tagtársaink (a szkennelt anyagok felbontása legalább 300 dpi legyen). Köszönjük!

Magyar Csillagászati Egyesület